

1882

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

TÜRK LİRASININ TARİHİ VE DÖVİZE KARŞI ANALİZİ

MUSTAFA KESKİN

Araştırma Raporu

Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü

KONYA
Haziran, 2023
www.kto.org.tr

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. TÜRK LİRASININ TARİHİ	1
3. TÜRK LİRASI VE DÖVİZ.....	3
4. SONUÇ.....	7
5. KAYNAKÇA.....	7

1. GİRİŞ

Türk Lirası ilk olarak 5 Ocak 1843 tarihinde Sultan Abdülmecit döneminde altın lira şeklinde bastırılmıştır. Paranın ön yüzünde çelenk ile çevrelenmiş bir tuğra ile üstünde yedi adet beş kollu yıldız bulunmaktadır. Halk arasında sarı lira olarak adlandırılan Mecidiye altınının 1854 yılında yarım ve çeyreklikleri, 1855 yılında ise iki buçukluk ve beşlik katları basılmıştır.

Osmanlı evrak-ı nakdiyeler 1928 yılına kadar kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla 9 emisyonunda 24 farklı kupürde ve 126 tertipte kâğıt Türk Lirası kullanılmıştır. Türkiye sanayideki gelişmeler ve dışa açılım hamleleri sonucu kendi kâğıt parasını 1958 yılında basmıştır.

Türk Lirasından 2005 yılında 6 sıfır atılarak "Yeni Türk Lirası" adını almıştır. 2009 tarihinde ise yeniden Türk Lirası kullanılmaya başlanmıştır. Türk Lirası tarihinin oluşturduğu ilk bölümün ardından ikinci bölüm olarak Türk Lirasının döviz kurlarına karşı olan durum değerlemeleriyle araştırma tamamlanmıştır.

2. TÜRK LİRASININ TARİHİ

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar toplam 9 emisyon grubunda 24 farklı değerde, 126 tertip banknot dolaşıma çıkarılmıştır. En yakın dönemde yapılan değişiklik ise Türk Lirasından 6 sıfır atılarak yapılmıştır. 2005-2009 tarihleri arasında kullanılan sekizinci emisyon grubundaki Yeni Türk Liraları 2009 yılında Türk Lirası olarak değiştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Türk Lirasının itibarının yükseltilmesi ve bilinirliğinin artırılması amacıyla Türk Lirası'na "₺" şeklinde simge kazandırmıştır.

Şekil 1: Türk Lirasının Genel Tarihi

Kaynak: TRT Haber

1923'ten günümüze kadar toplam 50 ülke 81 defa sıfır atma uygulaması yapmıştır. Paradan sıfır atan ülkelerin ortak noktaları ise gelişmekte olan ülkeler olmalarıdır. Dünyada paradan ilk sıfır atan ülke 1923 yılında Almanya olmuştur. Almanya'dan sonra Fransa 1960, Macaristan 1946, Yunanistan 1954, Finlandiya 1963, Estonya 1992, Letonya 1993, Litvanya 1993 ve Polonya 1995 tarihinde paralarından sıfır atmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra toplam 9 emisyon grubunda Türk Lirası basılmıştır. Bu 9 emisyon dönemleri ile ilgili detaylı bilgiler aşağıdaki şekilde verilmektedir.

TÜRK LİRASI EMİSYON GRUPLARI				
1	2	3	4	5
1, 5, 10, 50, 100, 500 ve 1.000 liralık kupürlerden oluşan banknotlar Birleşik Krallık firması olan De La Rue tarafından 5 Aralık 1927 tarihinde dolaşıma çıkarılmıştır.	Latince hazırlanmış, 9 farklı değerde ve 11 tertipten oluşan banknotların 50 kuruşu Almanya'da diğerleri Birleşik Krallık'ta 1937-1944 yıllarında bastırılmıştır.	Tamamı İsmet İnönü portreli olarak bastırılan banknotlar 1942- 1947 yılları arasında dolaşıma çıkarılmıştır. 6 farklı değerde, 7 tertip olarak ABD, Almanya ve Birleşik Krallık tarafından bastırılmıştır.	2 farklı değerde, 3 tertip olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde bastırılmıştır. 1947 ve 1948 yıllarında dolaşıma çıkarılan banknotların tamamı İsmet İnönü portreli olarak bastırılmıştır.	7 farklı değerde, 32 tertip olarak basılmış ve 1951-1971 yılları arasında dolaşıma çıkarılmıştır. Türkiye'de basılan ilk banknot olan 100 ve 1.000 Türk Lirası bu emisyonudur.
6	7	8	9	
7 farklı değerde, 18 tertipten oluşmaktadır. 1966-1983 yılları arasında dolaşıma çıkarılan bu banknotlardan 20 Türk lirası Birleşik Krallık'ta diğerleri Türkiye'de basılmıştır.	1979 yılından itibaren dolaşıma vermeye başlanan E7 grubu banknotlar 2002 yılı itibarıyla 15 farklı değerde, 36 tertipten oluşmaktadır. Tüm banknotlar Türkiye'de basılmıştır.	Türkiye'de ilk kez gerçekleştirilen Türk lirasından 6 sıfır atma operasyonu kapsamında 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren dolaşıma verilmiştir. E8 Grubu banknotlar 6 farklı değerden oluşmaktadır. Bu banknotların tamamı Türkiye'de basılmıştır. (Yeni Türk Lirası)	E9 Emisyon Grubu Türk lirası banknotlar 4 farklı sık bulunan ve 2 farklı nadir bulunan (100 ve 200 TL) kupürden oluşmaktadır. Banknotların tamamı Türkiye'de basılmıştır.	

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Banknotları- Vikipedi

Aşağıdaki tabloda Cumhuriyetin ilanından sonra 1930 yılından 1990'lı yıllara kadar olan sürede 1 liranın alım gücü verilmiştir. Günümüze yaklaştıkça alım gücünün ne derece düştüğü daha iyi anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Bir Lira'nın Tarihlerle Göre Alım Gücü

	Ekmek	Et	Yumurta	Süt
1930	883 kg	142 kg	10.000 ad.	400 lt
1953	296 kg	24 kg	930 ad.	166 lt
1963	104 kg	12 kg	285ad.	63 lt
1985	1 kg	100 gr	4 ad.	750 gr
1991	1 Kutu Kibrit			

Kaynak: Habertürk

3. TÜRK LİRASI VE DÖVİZ

Her ülkenin kendi para birimi dışındaki paralar o ülkenin döviz para birimi olmaktadır. Türk Lirası dışında kullanılan diğer para birimlerine döviz ya da kambiyo denilmektedir. Türkiye açısından Dolar, Euro, Pound, Yen, Yuan veya Ruble dövizdir.

Türk lirasının döviz karşısındaki değerine döviz kuru denilmektedir. Kendi ülkenin dışında iki ayrı yabancı ülkenin döviz kurlarındaki değere parite denilmektedir. Döviz kuru rejimi ise ülkenin milli parasını diğer döviz birimlerine göre değer bakımından nasıl konumlandıracağına ilişkin izlenecek yöntemdir.

Şekil 2: Döviz Kuru Rejimleri

Kaynak: Döviz Kuru- Vikipedi

Döviz kuru ile ülkenin milli parası arasında ters orantı bulunmaktadır. Eğer döviz kuru yükselirse ülkenin parası değer kaybedecektir. Bu da diğer ülkelerin para birimlerinin değer kazandığını göstermektedir. Bu durumun tam tersinde ise döviz kuru düşer ve ülke para birimi değer kazanır.

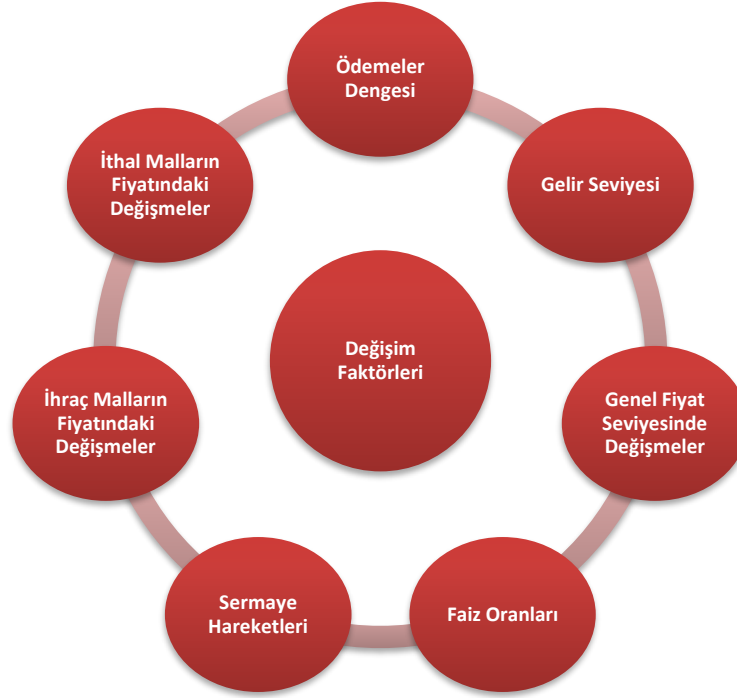
Şekil 3: Döviz Kuru Çeşitleri

Kaynak: Döviz Kuru- Vikipedi

Merkez Bankası nominal veya reel herhangi bir kur hedefi belirlemediği dalgalı kur rejiminde finansal istikrara yönelik tehlikeleri azaltmak ve Türk Lirasının aşırı değer kazanması veya kaybetmesinin önlemını almakla görevlidir. Döviz kurundaki dalgalanmaları tetikleyen başlıca faktörler aşağıdaki şekilde verilmektedir.

Şekil 4: Döviz Kurundaki Değişimleri Belirleyen Faktörler

Kaynak: Döviz Kuru- Vikipedi

Sabit kur rejimi uygulanan bir ülkede yerli paranın döviz karşısındaki değer kaybına “devalüasyon”, değer kazanımına ise “revalüasyon” denilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan 1980’lere kadar sabit döviz kuru politikasını izlemiştir. Türk Lirası’nın değeri Merkez Bankası tarafından belirlenmekte ve sabit tutulmaktaydı. Türk Lirası’nın değerinde oluşan kayıplar devalüasyon müdahaleleri ile durdurularak yeni bir sabit kur belirlenmiştir.

Şekil 5: Döviz Arz ve Talebini Belirleyen Temel Unsurlar

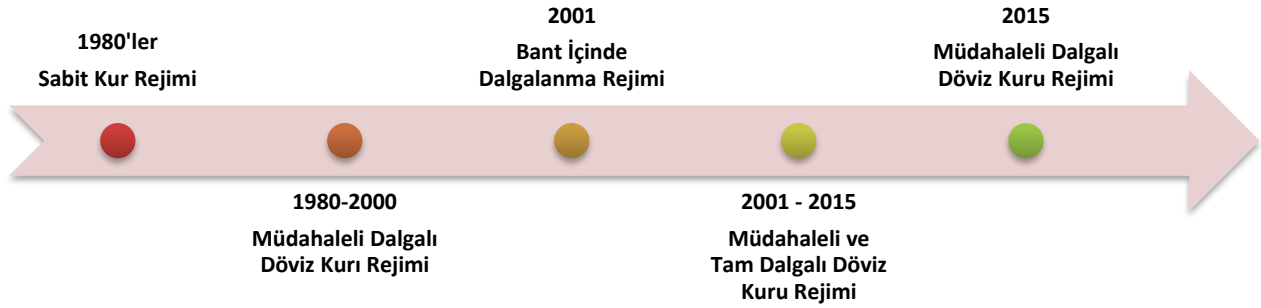
Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Dalgalı kur rejimini uygulayan bir ülke parasının yabancı paralara karşı değer kaybetmesi “değer kaybı”, değer kazanmasına ise “değerlenme” şeklinde tasvir edilmektedir.

1980’lerden sonra Türkiye, müdahaleli dalgalı döviz kuru rejimini uygulamaya başlamıştır. Bu döviz kuru rejiminde, piyasada belirlenen döviz kurlarını Merkez Bankası sürekli olarak yaptığı müdahalelerle kontrol

altında tutmaktadır. 1990 yılında sermaye hareketleri serbest bırakılmış ve Türk Lirasının konvertibilitesi ilan edilmiştir. 2000 yılına kadar müdahaleli dalgalı kur rejimine devam edilmiştir. 2001 krizi öncesi Türkiye’de bant içinde dalgalanma rejimi uygulanmaya başlamıştır. Bu rejimin uygulanması fazla sürmemiş 2001 ekonomik krizinin ardından piyasadaki arz- talep durumlarına göre belirlenen dalgalı döviz kuru uygulamasına başlanmıştır. Bu kur sisteminde döviz kuru belirsiz olduğundan açık pozisyon taşıyan işletmeler için risk ve zarar payı teşkil etmektedir. 2001 krizinin etkisinin azalmasıyla Merkez Bankası kura müdahale etmeyi bırakmış ve tam dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Dolarizasyonun ve kurdaki volatilitenin yeniden artması sonucu 2015 yılında yeniden müdahaleli dalgalı döviz kur rejimine geçilmiştir.

Şekil 6: Türkiye’nin Kullandığı Döviz Kuru Rejimleri

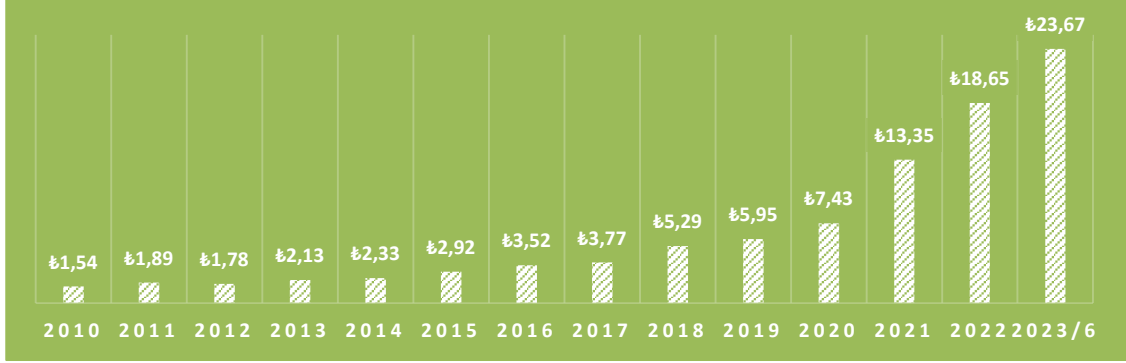
Kaynak: <https://www.mahfiegilmez.com/2022/03/doviz-kuru-rejimleri-ve-turkiye.html>

Son zamanlarda Merkez Bankası, kurda oynaklık tespit ettiğinde kura müdahalelerde bulunmuş oynaklık bittiğinde müdahaleyi sonlandırmıştır. Türkiye düşük faiz politikası uygulamasıyla yükselen döviz kurunu kontrol edebilmek için sürekli olarak müdahale etmiştir. Bu müdahaleler sonucunda Merkez Bankası kuru belirli oranlarda kontrol etmeyi başarmıştır.

2021 yılında enflasyon ve dövizdeki artışlardan dolayı dönemin Merkez Bankası Başkanı Naci AĞBAL faizi artırarak Türk Lirasına değer kazandırmıştır. Naci AĞBAL'ın görevden alınmasının ardından Merkez Bankası düşük faiz politikasına devam etmiştir. 2021 yılının Haziran ayında dolar kurunun 8,8 TL ile tarihin en düşük değerini görmesi Türk Lirası'nı 2021 yılında en hızlı değer kaybeden para birimi yapmıştır. Bu tarihi rekor 2022 yılının başında yenilenip 18,88 TL'ye kadar ulaşmıştır. Bunun üzerine dönemin Hazine ve Maliye Bakanı Lütfi ELVAN'ın istifa etmesi ve Nureddin NEBATİ'nin pozisyona atanmasıyla faiz indirimine devam edilmiştir. Nihayetinde Kasım ayında gerçekleşen Merkez Bankası toplantısı sonrası faiz yüzde 9 düzeyine çekilerek 26 ay sonra ilk kez tek haneye gerilemiştir.

Dolar kuru 2023 yılının Haziran ayında 23,50 ila 23,70 TL bandında hareket etmektedir. Aşağıdaki grafikte Türk Lirasının Dolar karşısında son 14 yıllık durumu verilmiştir. 2010 yılında 1,54 TL iken 2022 yılında 18,65 TL, 2023 yılının Haziran ayında ise 23,67 ile tarihi rekorunu kırmıştır.

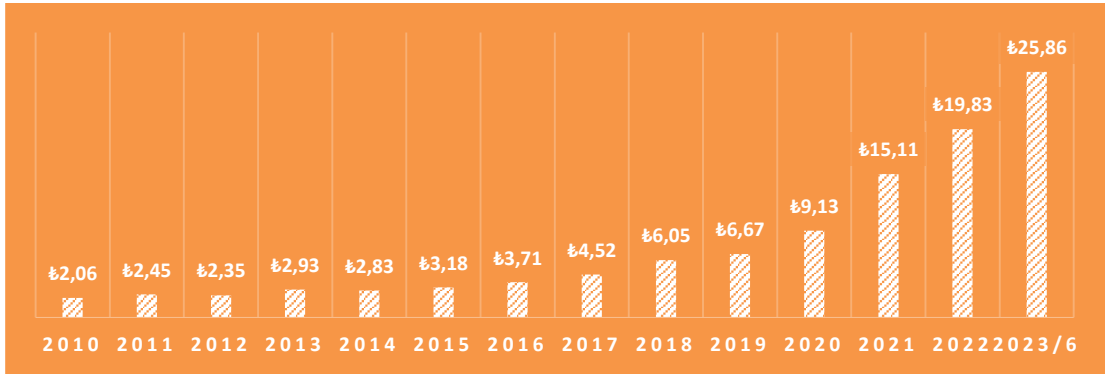
Grafik 1: Yıllıklandırılmış Dolar Kuru Hareketliliği (2010- 2023)

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

2010 yılında 2,06 TL olan Euro kuru kademeli artışını sürdürerek 2022 yılında 19,83 TL, 2023 yılı Haziran ayında ise 25,86 bandına kadar yükselmiştir. Son 13 yılda 23,8 birim artış kaydetmiştir.

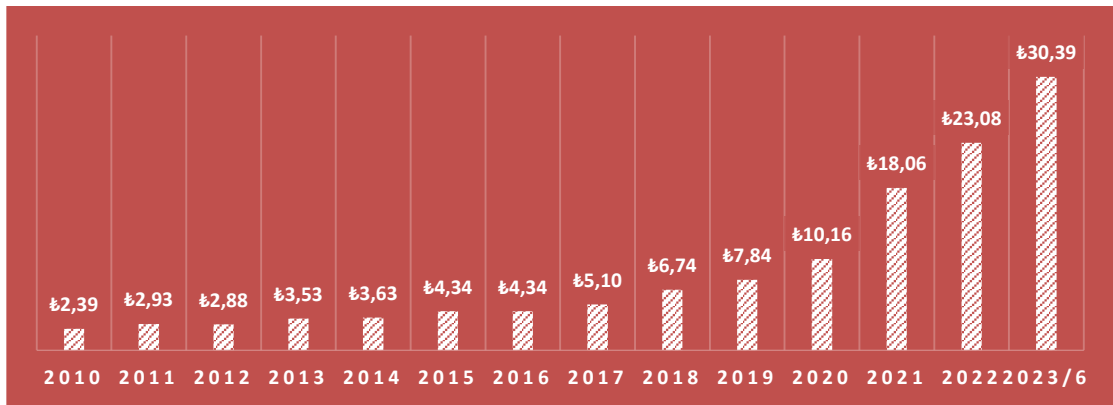
Grafik 2: Yıllıklandırılmış Euro Kuru Hareketliliği (2010- 2023)

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

2010 yılında 2,39 TL olan Sterlin 2011 yılında 2,93 TL olmuştur. Sürekli bir artış trendi gösteren Sterlin 2023 yılının Haziran ayında 30,39 TL'ye kadar yükselmiştir.

Grafik 3: Yıllıklandırılmış Sterlin Kuru Hareketliliği (2010- 2023)

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

4. SONUÇ

İlk Türk Lirasının 7 gramlık altın bir madenden yapılması süreciyle başlayıp Cumhuriyetin ilanıyla beraber bir süre yurt dışında basılan Türk Lirası zamanla hem değer hem de biçimsel değişimlere uğramıştır. 9 emisyonunda 24 farklı değerde ve 126 tertip banknot dolaşıma çıkarılmıştır.

Türk Lirasının alım gücünün yüksek olduğu zamanlarda sabit kur rejimi uygulanmaktaydı. 1980'lerden sonra birkaç farklı döviz kuru sistemi kullanılmış ve sonunda müdahaleli dalgalı döviz kuru rejimi uygulanmaya başlanmıştır. Tamamen iç ve dış piyasadaki arz- talep dengesine dayanan bu döviz kuru rejiminde volatilitenin yüksek olması ve kurdaki oynaklığın Merkez Bankası müdahaleleriyle kontrol altında tutmak amaçlanmıştır. Döviz kuru buna rağmen uygulanmış olan yeni ekonomi modeliyle beraber düşük faiz ve yüksek döviz hamlesiyle ihracata ve üretime dayalı bir sistem oluşturulmuştur. Bunun sonucunda Türkiye 2022 yılında %5,6 oranında büyüme kaydetmiştir. Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Türkiye'nin 2023 yılında %2,7, 2024'te ise %3,6 oranlarında büyüme kaydedeceğini öngörmüştür.

5. KAYNAKÇA

- ↗ https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_Cumhuriyet_banknotlar%C4%B1
- ↗ <https://seyler.eksisozluk.com/1843-yilindan-beri-basilan-turk-lirasinin-ilgincliklerle-dolu-tarihi>
- ↗ <https://www.ekopara.com/haber/turk-lirasi-nin-176-yillik-tarihi>
- ↗ <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/iste-turk-lirasinin-84-yillik-oykusu-13102.html>
- ↗ <https://www.ensonhaber.com/galeri/turk-lirasinin-tarihi>
- ↗ <https://www.mevzuatdergisi.com/2005/03a/03.htm>
- ↗ https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_liras%C4%B1
- ↗ <https://www.mahfiegilmez.com/2022/03/doviz-kuru-rejimleri-ve-turkiye.html>
- ↗ https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%B6viz_kuru
- ↗ https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%B6viz_kuru_sistemleri
- ↗ <https://tr.investing.com/currencies/eur-try-historical-data>
- ↗ <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/doviz+kurlari>
- ↗ <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Doviz+Efektif>